

ИСТРАЖИВАЊА

Др Душан Марџиновић

ВАСИЛИЈЕ ИВАНОВ ШПАЦИЈЕР (1815-1890)

Традиционално добри црногорско-руски односи трају три вијека. Између Црне Горе и Русије успостављени су први официјелни односи почетком 18 стољећа. Од 3. марта 1711. године, када се Петар Велики, руски император и реформатор (1682-1725), обратио познатом граматом родоначелнику династије Петровић Његошу Данилу Шћепчеву (1697-1735) и Црногорцима да пруже помоћ Русима у борби против Турака, што је у Црној Гори свесрдно прихваћено, трају интензивни војнополитички, економски и културни контакти. Русија је морално и материјално помагала црногорску државу и доприносила њеном економском и културно-просвјетном напретку. И Црногорци су безрезервно узвраћали све до наших дана. Још у XVII вијеку на руском двору било је бокељских мајстора, а знаменити поморац, наутичар и математичар Марко Мартиновић (1663-1716), Пераштанин, обучавао је поморској вјештини руске бојаре Петра Великог у Венецији и Перасту. Црногорска младеж је одлазила у Русију на школовање, гдје се многи остали и стицали високе каријере у војсци и цивилству (генерали, дипломати, професори, пројектанти и др). И из емигрантских породица било је више угледника високе репутације у културном и јавном животу, у војним формацијама Русије.

Са тла данашње Црне Горе у руској војсци била су два адмирала: Матија Змајевић (Пераст, 1680-Таваров, 1735) и Марко Војновић (Херцег-Нови, 1725-Витепск, 1807) и пет генерала: Марко Ивелић (Рисан, 1740-Петроград, 1825), Андрија Бакић (Забрђе, Андријевица, 1917), Јован Поповић Липовац (Грађани, Цетиње, 1856-Париз, 1919), др Анто Гвозденовић (Геклићи, Цетиње, 1854-1935) и Василије Шпадијер (Доњи Крај, Цетиње, 1815 Вилно, 1890).

У нашој историографији, лексикографији, публицистици и журналистици о свима њима било је расправа, чланака и прилога, па и монографских публикација, изузев о Василију Иванову Шпадијеру, о коме ће овдје бити ријечи. О овом код нас непознатом руском генералу артиљерије постоје само два узгредна помена. Први помен налазимо у легенди једне фотографије руског "Ђенералног штаба у Варшави", што ју је објавио илустровани лист за поуку и забаву "Немања",¹ који је излазио у Бечу (1887-1888). У свесци 3. за март 1888. године обзнањена је на 60. страници овога листа на српском језику поменута фотографија Генералштаба Руске војске са сједиштем у Варшави, који су чинили девет високих војних старјешина Русије, међу којима је поменут и генерал Шпадијер (само презименом!). У краћем пригодном тексту аутора потписаног иницијалом Д. између осталог наводи се:

"Међу присутним ђенералима је најпознатија личност управитељ Пољске, ђенерао кавалерије гроф Гурко, који се за време руско-турског рата 1887. г. прославио; прешао је усред зиме поред свију препрека два пута преко Балкана. Гурко се родио 1820. год. - Ђенерал инфантерије, барон Криденер, служи већ 50 година; његова гвоздена природа и тврда воља познате су у руској војсци. Борио се у свим новијим ратовима и то свуда са успехом. И остали ђенерали суделовали су у последњем рату у мањој или вишој мери."²

О њима, међутим, као ни о генералу Шпадијеру, нема ни ријечи!

Други помен о генералу Василији И. Шпадијеру налазимо у недавно објављеним мемоарским списима митрополита Митрофана Бана.³ Приликом повратка из Санкт-Петербурга, гдје је био ради хиротонисања априла 1885 (тада је произведен за архиепископа цетињског!), у Варшави се упознао са руским генералом и губернатором Пољске Гурком и 12 његових

---

¹ Уп: Новак Р. Миљанић, Илустровани лист "Немања". - Библиографски вјесник, XV/1986, бр. 1, стр. 88, 6фј. 20.

² "Немања" илустровани лист за поуку и забаву, Беч, II/1888, св.3, стр. 69.

³ Животопис или успомене из живота митрополита Митрофана Бана. Цетиње 1991. 504 стр.

генерала, међу којима је био и генерал Шпадијер. Познанство се десило при сљедећим околностима. Случај је хтио да је приликом Митрофановог боравка у граду на Неви, тамо преминула књагињица Марија, кћерка црногорског суверена Николе I, па је митрополит преузео њене земне остатке из С. Петербурга ради транспорта до Цетиња.

Ево како митрополит Митрофан описује сусрет са легендарним генералом Јосифом Гурком:

"У Варшави, предусрио нас је генерал губернатор Гурко. Ово је онај чувени јунак и војсковођа из потоњег, 1877. и 1878. год. противу Турака на Балкану, рата. Он нам представи 12 његових генерала и много других војничких и грађанских достојанственика. На челу ове високе госпде, са многим свештенством у одеждама, бијаше архијепископ варшавски Леонтије. Послије обичног помена, кога учини г. Леонтије са свештенством, г. губернатор Гурко предложи нам да ш њим изађемо из вагона, говорећи:

-Ви ћете, још до мало, пријећи у туђу земљу (разумијева Аустрију), па сам - вели - наредио да се, за покојницу и за Вас, спреме два нарочита наша вагона, па они да Вас повезу чак до на обалу морску, како се тамо, у туђој земљи, не би патили преношењем из једнога вагона у други."⁴

Пошто се митрополит најљубазније захвалио генералу Гурку, према казивању Митрофана Бана:

"Дванајест војника, који су сандук покојнице, из једног вагона у други, пренијели, бијаху у црно (коротно) обучени. Пошто је овако парадно, покојница пренешена и војничке јој почести учињене, онда његово високопревасходителство г. губернатор мене предложи да уђемо у нови, за мене одређени вагон. Овај вагон (купе) тако бијаше велик, као најљепши салон. У њему, с нама заједно, уљгоше високопреосвештени архијепископ Леонтије, губернатор г. Гурко и његови 12 генерала. Влак се крену и полеће његовом обичном брзином и варшавска господа с нама заједно пође. Да нам учине већу част, пратили су нас до извјесне штације."⁵

Међу присутним генералима био је и генерал Шпадијер, са којим се митрополит упознао и у купеу воза упознао. Истиче да су његови преци "дигли негда, из Црне Горе, из села Доњег Краја на Цетињу, у Русију", али не прецизира вријеме њихове емиграције. Додаје, међутим, да је

---

⁴ Ибидем, стр. 199-200.

⁵ Ибидем, стр. 200.

Шпадијер имао "на себи први орден црногорски - Звијезду са лентом".⁶ Био је то Данилов орден I степена, који је према казивању Шпадијеровом, добио од књаза Николе приликом његове прве посјете руској пријестоници крајем 1868. и почетком 1869. године.

И генерал Гурко је био носилац "златне црногорске медаље са ликом Обилића."⁷

I

Василије Шпадијер је рођен 26. априла 1815. године у породици Ивана Шпадијера, црногорског барјактара. Неизвјесно је када му се отац преселио у Русију. Према неким подацима, митрополит Петар I Петровић Његош (1784-1830) повјеравао је Ивану Шпадијеру неке важне политичко-дипломатске мисије. Учествовао је у борби Црногораца против Наполеонове војске у Боки Которској (1806-1813). Прије напуштања Наполеонове војске и уласка аустроугарских трупа у Боку, по договору велесила, Иван Шпадијер је допао аустријског затвора, због чега је Петар Први интервенисао код аустријских окупационих власти. Наиме, у једном писму датираном 6/18. јуна 1814. године Петар Први се обраћа аустријском генералу Милутиновићу, и, поред осталог, каже му "да је Иван Шпадијер арестован и много осталијех", што је "готово цијели народ довело у сумњу" (до револта - примј. Д. М.).⁸ Послије ове владичине интервенције барјактар Шпадијер је убрзо ослобођен из аустријског затвора.

У једном другом историјском извору наводи се: Петар I је 17. септембра 1816. године "послао у Петроград познатога Ивана Шпадијера с писмима гувернеру Милорадовићу, надајући се да ће му овај помоћи да оствари своје амбициозне планове о пресељењу 800 Црногораца у Русију."⁹ У другој деценији XIX в. учестале су "гладне" године. Посебно су 1815. и 1817. година биле неродне због великих киша. Због тога су, у крајњој нужди и сиромаштини, многе породице биле спремне да мигрирају у братску, "јединородну и јединовјерну нашу" Русију. Митрополит Петар Први нерадо се одлучио на такве кораке, свјестан да биолошки и популационо слаби малену Црну Гору. Послао је свог синовца војводу Станка Петровића да преда замолницу цару Александру. У томе писму од 8. маја 1817. црногорски владика моли руског императора да се 800

---

⁶ Ибидем, стр. 201.

⁷ Ибидем,

⁸ Душан Д. Вуксан: Петар I Петровић Његош и његово доба. Цетиње 1951. стр. 232.

⁹ Ибидем, стр. 310.

црногорских поданика насели у Херсонској губернији. По свему судећи, није сачекан одговор и одобрење руске стране, већ се средином маја те године на три лађе (грчко-руска, аустријска и енглеска) укрцало у Котору неколико стотина породица, међу којима су били "сви Доњокрајци осим осам кућа".¹⁰ Из једног извјештаја сазнаје се да је путовање трајало више од 60 дана. На путу су били без хљеба (јели су пшеницу), а многи су страдали од епидемија (24 је умрло и бачено у море, највише стараца и дјеце). Почетком јула стигли су у Цариград и ту се се дуже задржали, чекајући на повољан вјетар и путовање у Одесу. По свој прилици, у Цариграду су их сачекали војвода Станко Стјепов Петровић и барјактар Иван Шпадијер. Требало је да исељенике преузму и даље предводе до одредишта, гдје је било планирано да се населе. У међувремену, чини се, није добијена сагласност руског двора, па су заузимањем руског посланика у Цариграду турске власти све три лађе вратиле се Босфора, наводно, због недовољно припремљене и исправне пасошке документације. Тако су се све црногорске породице "зли и гори", уз доста изгубљених живота од глади и болести, морали вратити у завичај.¹¹ Према једном запису Доњокрајца, Лаза Савићева Јабучанина, учесника у несрећном ломотању до Цариграда и назад, који је обзнанио Лазо Ђ. Поповић 1926. године,¹² а у коме потресно описује ову неуспјелу и трагичну "сеобу", Станко Петровић и Иван Шпадијер нијесу били међу повратницима, већ су остали у Русији. Судећи по цитираном писму, Иван Шпадијер је остао дужником "по 6 талијерах на свакојега роба" што ће рећи "по 6 талијера на 300 доњокрајских душа, што су пресељеници добили од Русије као помоћ, а вође (Станко Петровић и Иван Шпадијер - Д. М.) задржали за себе, док су осталим црногорским племенима платили".¹³

II

Трагајући за подацима о генералу Василију Шпадијеру, "наше горе листу", успјели смо да идентификујемо прегршт интересантних података и персоналија, објелодањених у руској периодичној штампи, који омогућавају реконструкцију животописа ове значајне личности, поријеклом из Доњег Краја, са Цетиња. Поводом смрти овог војсковође Руске војске некрологе

---

¹⁰ Лазо Поповић: Сеоба Црногораца у доба владике Петра I - Јужњак алманах за 1926. годину. Цетиње 1926, стр. 36.

¹¹ Ибидем, стр. 35-37; уп. и Саво Матов Мартиновић: Мемоари, животопис, писма, пјесме. Приредно, уводну студију написао и библиографију сачинио: др Душан Ј. Мартиновић, Подгорица, 1996, стр. 216.

¹² Лазо Поповић: оп. цит., стр. 37.

¹³ Ибидем.

је донијело неколико оновремених руских периодичних публикација: Русский инвалид, Биржевая газета и Русский календар за 1891. годину. Деценију касније ће о В. Шпадијеру објавити одредницу и позната енциклопедијска едиција Русский словарт биографический, издаваемый й Имп. Рус. историческим обществом.

Василије Иванов Шпадијер био је артиљеријски генерал и начелник артиљерије Варшавског војног округа. Са навршених 17 година, 1. јуна 1832. ступио је у племићки пук, касније назван Константиново артиљеријско училиште (по великом кнезу Константину Романову), које је завршио 18. децембра 1834. године и био произведен у подофицира 8. батерије 18. артиљеријске бригаде. Након три године произведен је у чин потпоручника, а у јуну 1841. године добио је чин поручника. У каснијим ратовима се истакао, па је фебруара 1850. године унапријеђен у чин капетана. На почетку кримског рата 1854. налазио се у саставу јединица које су оперативно дјејствовале на Дунаву, учествујући у многим биткама против непријатеља. За храброст коју је показао у овом рату унапријеђен је 20. јула 1854. у чин потпуковника. Командовао је 2. батеријом 16. артиљеријске бригаде све до септембра 1855. године, када су се ратна дјејства пренијела с Дунава на Кримско полуострво. Тамо се истакао са својом батеријом у бици на Црној ријеци 4. августа 1855. За храброст и вјештину ратовања у тој бици додијељен му је Орден св. Ане II степена с мачевима.

У одбрани Севастопоља учествовао је као командир 4. батерије XVII артиљеријске бригаде и 8. априла 1862. године произведен у чин пуковника. Идуће године именован је за командира XXVII артиљеријске бригаде. Том бригадом је командовао 14 година и за то вријеме аванзирао је до чина генерал-мајора (у априлу 1870.). За ратне заслуге тих година добио је два висока одличја: Орден св. Станислава I степена и Орден св. Ане I степена.

Почетком 1877. године именован је за помоћника начелника артиљерије Варшавског војног округа, да би послје два мјесеца, марта 1877, постао начелник артиљерије 2 армијског корпуса.

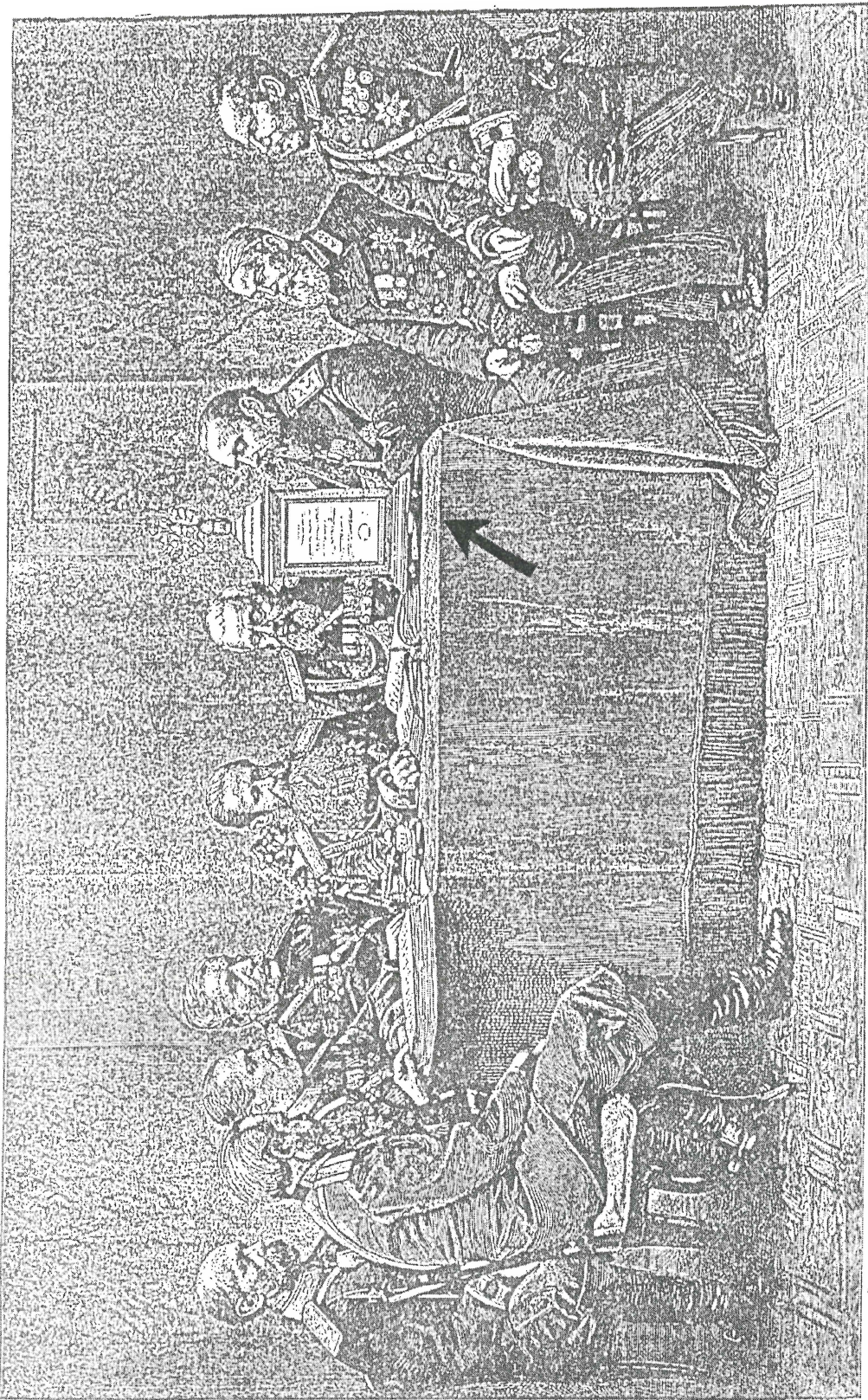
Августа 1880. године Василије Шпадијер је добио чин генерал-лајтнанта, а двије године доцније постављен је за начелника артиљерије 6. армијског корпуса. 2. априла сљедеће године добио је мјесто начелника артиљерије Варшавског војног округа и на тој дужности остао је пет година. У међувремену су му додијељени ордени Бијелога орла св. Алаксандра Невског и св. Владимира II степена. Двадесет деветог маја 1888. године произведен је у чин генерала артиљерије и ускоро био

пензионисан. Последње двије године живота проживио је у Вилну, на Прибалтику, гдје му се затворио животни круг 23. априла 1890. године.¹⁴

---

¹⁴ Руски инвалид, Спб, 1890, бр. 91 (некролог. - "Новости"); Биржева газета, Спб, 1891, бр. 7, некролог; Русский календар на 1891. г., некролог, стр. 288, Русский биографический словарь, издаваемый Императорским Руским историческим обществом, Томв 23. Санкт-Петербург 1911, стр. 370-371.

Бил. Гупов, вој. ингенд.   Ђон Дец, зап. жем. трупе.   Бек. књиже: Гурко.   Бек. Наловски, зап. фек. штаба.   Др. Димаренко, држ. свн. зад. еминт.
 Нук. Трозанец, тајник.   Бек. Штадијер, зап. артиљ.   Барух Креденер, фек. инж.   Радо, тајни сов, наст. разлог хил.
 Седница руског Генералног штаба у Варшави.